

NOVES APORTACIONS A LA PERIODITZACIÓ DE L'ESGLÉSIA VELLA DE RELLINARS

M. Gemma Garcia i Llinares, Antonio Moro i Garcia

Església Vella de Rellinars. Façana sud de l'església preromànica, amb les diferents fases constructives: absis, nau i ampliació moderna de la nau. Fotografia del Servei de Catalogació de la Diputació de Barcelona, realitzada el 28 de juny de 1965, nùm. de reg. 49.657; còpia del Museu de Terrassa, nùm. de reg. 15.

L'Ajuntament de Terrassa, com a propietari del monument des de l'any 1965, va signar un conveni l'agost de 1994 amb l'Ajuntament de Rellinars. Amb aquest conveni l'església de Sant Pere i Sant Fermí de Rellinars, també coneguda com a Església Vella, es cedia per un període inicial de 30 anys a aquest últim, que assumeix a partir d'aquest moment el manteniment, la difusió, l'ús cultural i la conservació del monument. Aquest fet va comportar l'elaboració d'una primera intervenció de sanejament d'algunes zones del monument.

Aquesta tasca de sanejament, que vam portar a terme a petició del Museu de Terrassa, va ser supervisada pel Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.¹

Des de l'any 1965 s'han dut a terme diverses intervencions al conjunt, bàsicament dirigides a la restauració i la consolidació de l'edifici, esfondrat parcialment el desembre de l'any 1963.² També s'hi realitzaren algunes campanyes d'intervenció arqueològica per part de la Junta Municipal de Museus de Terrassa.³

Durant la nostra intervenció, l'octubre de l'any 1994, vam netejar l'interior de la nau romànica, tot deixant al descobert aquelles estructures ja localitzades anteriorment; això ens ha permès elaborar una hipòtesi d'estudi de l'evolució arquitectònica del conjunt, que hem completat amb una visió dels paraments exteriors.

Les consideracions que seguidament aportem responen sobretot a una lectura superficial i a una necessitat d'actualitzar el coneixement que es té del monument, i estan sotmeses a futurs treballs en l'àmbit arqueològic, arquitectònic i documental.⁴

En el nostre estudi hem observat que en el conjunt de l'Església Vella de Rellinars distingim quatre etapes constructives clarament diferenciades: una a l'època romana, una a l'època preromànica, una altra a la romànica i la darrera al segle XVII, a més de reformes puntuals en alguns moments, com és el cas de l'època gòtica, en què van obrir-se accessos entre les dues naus. El darrer ús del conjunt estaria relacionat amb l'activitat agrícola, com així ho constaten les empremtes d'una premsa de vi i les fotografies conservades al Museu de Terrassa.

Primera construcció: època romana indeterminada

La construcció més antiga localitzada al conjunt correspon a una estructura de forma absidal amb un arrebossat original de sorra i calç, i una doble pavimentació en *opus signinum*⁵ assentada directament sobre el terreny natural. Aquesta estructura se'ns presenta aïllada estratigràficament, ja que no se n'ha realitzat cap excavació en extensió i, per tant, no vam trobar cap possible lligam entre ella i altres estructures. Aquest fet ens ha portat a

buscar paral·lelismes a fi d'establir un ús i una cronologia a l'estructura i ens permet de situar-la en un moment indeterminat entre els segles II i VII.

La forma absidal de l'estructura no ha de correspondre necessàriament a un edifici de culte, ja que aquesta mateixa planta també s'observa en conjunts termals o estances de cases i vil·les rurals d'època romana i tardoromana.⁶

A l'hora de donar una cronologia a les restes hem de considerar dos aspectes. En primer lloc, la troballa de dos elements aïllats (una moneda i una ara votiva), que situem cronològicament als segles II i III. En segon lloc, l'exemple que proporcionen d'altres edificacions amb les mateixes característiques constructives i relacionades amb edificis de culte d'època tardana (segles V-VII), com són els conjunts de Sant Pau de Riu-sec (Sant Quirze del Vallès),⁷ Santa Maria d'Artés (Bages)⁸ i Santa Margarida de Martorell (Baix Llobregat).⁹ Totes aquestes esglésies —i concretament l'església de Santa Maria d'Artés— presenten, igual que la de Rellinars, un paviment en *opus signinum* adossat a una estructura, i se situen cronològicament entre els segles V i VII.

El present exemple de Rellinars ens fa pensar en la necessitat de realitzar estudis i excavacions arqueològiques a capelles romàniques que es troben sobre construccions d'època romana i que poden ser el resultat de la continuïtat del culte cristià d'una època anterior. Alguns d'aquests exemples els tenim en les esglésies de Sant Cristòfor de Terrassa (Vallès Occidental) i Sant Miquel de Toudell (Viladecavalls, Vallès Occidental); les quals encara no han estat objecte de cap estudi o intervenció arqueològica.

Segona construcció: època preromànica

Tradicionalment s'ha considerat que la construcció d'aquest període correspon a la nau més petita situada a la banda sud de l'actual edificació, i que consisteix en una nau de planta rectangular amb un absis més estret i baix.

La lectura del parament sud exterior de l'edificació ens ha permès diferenciar tres moments constructius: l'absis i transsepte, la nau i una ampliació d'aquesta a l'oest, d'època posterior.

Església Vella de Rellinars. Nau interior de l'església romànica després dels treballs de neteja. A primer terme l'absis, i al fons el paviment de pedres i la porta tapiada. Foto dels autors, octubre de 1994.

La primera estructura, que correspon a l'absis i el transsepte, presenta una manca de connexió constructiva amb la nau: tan sols a mitja alçada presenta tres fileres connectades amb el parament de la nau, i observem clarament que corresponen a una solució posterior de lligam entre elles. També el tipus de pedra utilitzada és diferent, ja que està format per lloses i carreus més grans. Aquestes dues diferències ens porten a pensar que no correspon a una construcció contemporània.

La nau presenta una construcció de pedres més petites que el transsepte, disposades en filades. Una observació ens permet veure dues transformacions diferenciades, que són la construcció de la porta dovellada i el cos superior, format per una decoració de línia d'imposta i teulada, del qual pensem que es tracta d'una restauració d'època moderna.

Els elements arquitectònics que tenim fins ara i la manca de relació entre ells no ens permet saber quina era la planta original de l'església, i tampoc no podem determinar si l'accés original era situat al lloc actual o a l'extrem oest de la nau. Tampoc no tenim cap element que ens permeti determinar la relació entre aquesta edificació i l'anterior.

Tercera construcció: època romànica

La construcció d'aquest període s'afegeix al costat nord de l'anterior església i correspon a una edificació de planta de creu llatina. Els treballs duts a terme han permès diferenciar tres elements: l'absis i el transsepte, la pavimentació de la nau i la porta d'accés.

Tot resseguint la paret interior del mur sud s'observen trossos d'una pavimentació construïda amb pedres disposades de manera regular i que estan assentades sobre una preparació de terra. El paviment està disposat en forma descendent vers el sud.

La façana oest es presenta parcialment conservada en alçat; s'hi observa la porta acabada amb arc de mig punt i que podria correspondre a l'accés original. El paviment de pedres, descrit anteriorment, ve a morir a aquesta porta; es tracta de dues construccions contemporànies. Aquesta porta va ser tapiada i inutilitzada en un moment posterior.

Detall de l'absis i de la doble pavimentació en *opus signinum*. Foto dels autors.

La nau està delimitada al sud per un mur adossat a l'església preromànica, amb un doble arc de mig punt que les comunicaria i que s'hauria de relacionar amb l'ampliació de l'església en època romànica. Aquest arc és visible parcialment a la façana corresponent a la nau preromànica. En època gòtica, l'arc doble va ser transformat en una sola obertura.

El mur de delimitació de la banda nord es conserva tan sols al nivell de la fonamentació i s'hi distingeixen diverses transformacions en èpoques posteriors, fonamentalment dos accessos de les èpoques gòtica i moderna.

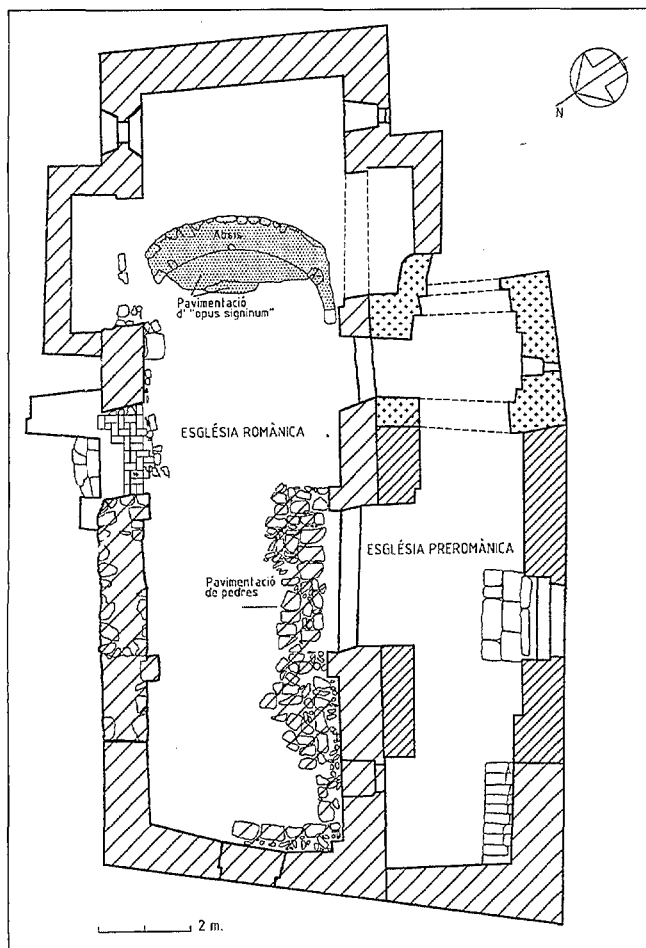
Darrera construcció: reforma d'època moderna

Tradicionalment es considera que als segles XVII i XVIII el conjunt sofreix una transformació general que va comportar bàsicament la construcció d'una coberta única per a

les dues esglésies, d'un campanar d'espada sobre el possible absis romànic i l'obertura d'una altra porta a la façana nord.

La nova construcció presentava una pavimentació de rajoles a la nau i un enllosat a la capçalera.

No voldríem acabar sense recalcar la necessitat de dur a terme un estudi exhaustiu del monument a tots els nivells. Des del punt de vista arqueològic, s'hauria de fer una excavació en extensió al seu entorn immediat i a l'edifici mateix. Des del punt de vista arquitectònic, caldria fer una lectura de les diverses estructures, per tal de distingir les diferents fases constructives, així com la relació entre elles. Així mateix, caldria fer un buidatge documental als arxius per tal de recollir els documents que fan referència a aquesta Església Vella de Rellinars. Finalment, caldria dur a terme una restauració urgent de l'edifici, per tal de reintegrar-lo a un ús cultural i museístic.

Església Vella de Rellinars. Diferents etapes constructives. Dibuix dels autors.

NOTES

1. El seguiment va anar a càrrec de l'equip d'arqueòlegs que treballava en l'estudi de les restes arqueològiques de la plaça Vella, i que va ser cedit per l'Ajuntament de Terrassa. Aquest equip estava format pels arqueòlegs M. Gemma Garcia (que en va assumir la direcció), Eva Ferran, Antonio Moro, Joan Piera i Glòria Soler.
2. Extracció de les pintures per part dels Amics del Museu de Barcelona i sanejament del conjunt i localització de tombes antropomorfes per part del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona, l'any 1966. Obres de consolidació de l'edifici per part de Jordi Ambrós, entre els anys 1976 i 1980.
3. El senyor Salvador Alavedra va treballar a l'àrea exterior de l'absis de l'església preromànica i al nord i a l'est de la romànica, on va localitzar tombes antropomorfes. La senyora Eulàlia Morral i el senyor Joan Saladrigas van treballar a l'interior de l'església romànica. Part de la documentació d'aquestes intervencions es troba conservada al Museu de Terrassa.
4. El darrer estudi publicat correspon a Domènec Ferran, dins el volum XVIII de *Catalunya Romànica*. Barcelona, 1991.
5. Pavimentació formada per fragments de ceràmica cimentats amb calç.
6. Com a exemples més propers, tenim la vil·la romana de Can Jofresa (Terrassa, Vallès Occidental), la vil·la romana de Can Solà del Racó (Matadepera, Vallès Occidental) i les restes de Can Fonollet (les Fonts de Terrassa, Vallès Occidental). Aquesta darrera construcció presenta una estructura absidal relacionada amb enterraments i també planteja el dubte de si es tracta d'una església o d'una estructura anterior reaprofitada en època tardana.
7. A. ROIG; J. ROIG, "Sant Pau de Riu-sec (Sabadell, Vallès Occidental): una capçalera d'època paleocristiana de model oriental": *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins. Congrés Hispànic i Roma. D'August a Carlemany* [Girona], vol. XXXVI-XXXVII-XXXVIII, maig de 1997.
8. J. R. JULIÀ; K. KLIEMANN, "Excavacions arqueològiques a la plaça Vella d'Artés (últimes investigacions)": *Miscel·lània d'Estudis Bagencs* [Manresa], núm. 8, 1992, p. 35-74.
9. R. NAVARRO; A. MAURI, "Santa Margarida de Martorell: la transició de l'antiguitat tardana al món medieval" dins *Actes del IV Congrés d'Arqueologia Medieval Espanyola* [Alacant], octubre de 1993.

